

УДК 342.74

DOI <https://doi.org/10.24144/2307-3322.2025.87.4.51>

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ В ГРОМАДАХ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ПРАВОВОЇ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ

Дробуш І.,

*доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри державно-правових дисциплін
Національного університету «Острозька академія»
ORCID: 0000-0002-0006-8676
e-mail: iryna.drobush@oa.edu.ua*

Іщук С.,

*доктор юридичних наук,
професор кафедри теорії та історії держави і права
Національного університету «Острозька академія»
ORCID: 0000-0002-3080-3870
e-mail: serhii.ishchuk@oa.edu.ua*

Дробуш І., Іщук С. Волонтерська діяльність в громадах: актуальні питання правової регламентації.

У статті досліджено поняття та зміст волонтерської діяльності на рівні громад в умовах воєнного стану. Аргументовано, що органи місцевого самоврядування уникаючи втручання у діяльність волонтерських ініціатив, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів, мають створювати сприятливі умови для розвитку волонтерства, громадської активності, підвищення рівня самоорганізації жителів та впроваджувати інструменти громадської участі у прийнятті та реалізації владних рішень. На основі досвіду європейських країн, де волонтерство є важливою складовою соціальної та громадянської діяльності, напрацьовано практичні рекомендації щодо посилення волонтерської діяльності в громадах, зокрема в умовах воєнного стану. Органам місцевого самоврядування рекомендовано постійно інформувати громаду, зокрема шляхом розміщення на офіційному сайті інформації про перелік організацій, що залучають до своєї діяльності волонтерів за видами та напрямками діяльності; перелік волонтерів за напрямками діяльності; заявок щодо потреб/проблем, що можуть бути вирішені за допомогою волонтерської діяльності; інформації щодо можливості надання чи отримання гуманітарної допомоги; засоби для координації дій організацій між собою. Створити та матеріально забезпечити функціонування в громадах волонтерських хабів, залучення лідерів громадської думки (громадських діячів, військових, блогерів, експертів, відомих особистостей тощо), які мають досвід волонтерської діяльності; включати організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів та/або мають волонтерське спрямування, до роботи у складі оргкомітетів, експертних та робочих груп, консультативно-дорадчих органів при органах місцевого самоврядування з питань волонтерства; проведення публічних консультацій із суспільно важливих питань, пов'язаних із волонтерською діяльністю, а також проведення громадських обговорень, слухань, засідань у форматі «круглого столу» тощо з актуальних питань громади та гуманітарних потреб, тощо. Приділено увагу правовим механізмам залучення молодих людей до волонтерства та підтримки ідей волонтерської діяльності серед учнівської молоді.

Ключові слова: місцеве самоврядування, територіальна громада, волонтерська діяльність, освітній процес, заклади освіти, здобувачі освіти, учнівська молодь, місцеві програми розвитку волонтерства, громадянське суспільство, воєнний стан.

Drobush I., Ishchuk S. Volunteer activities in communities: current issues of legal regulation.

The article examines the concept and content of volunteering at the community level under martial law. It is argued that local self-government bodies, avoiding interference in the activities of volunteer

initiatives, organizations and institutions that involve volunteers in their activities, should create favorable conditions for the development of volunteerism, public activity, increase the level of self-organization of residents, and implement tools of public participation in the adoption and implementation of governmental decisions. Based on the experience of European countries, where volunteering is an important component of social and civic activities, practical recommendations have been developed to strengthen volunteering in communities, in particular, in conditions of martial law. Local self-government bodies are recommended to constantly inform the community, in particular by placing on the official website information about the list of organizations that involve volunteers in their activities by types and areas of activity; the list of volunteers by areas of activity; applications regarding needs/problems that can be solved with the help of volunteer activities; information on the possibility of providing or receiving humanitarian assistance; means for coordinating the actions of organizations among themselves. Create and financially ensure the functioning of volunteer hubs in communities, attract public opinion leaders (public figures, military personnel, bloggers, experts, famous personalities, etc.) who have experience in volunteer activities; include organizations and institutions that involve volunteers in their activities and/or have a volunteer orientation, to work as part of organizing committees, expert and working groups, advisory and consultative bodies at local government bodies on volunteering issues; conduct public consultations on socially important issues related to volunteering, as well as conduct public discussions, hearings, meetings in the «round table» format, etc. on topical issues of the community and humanitarian needs, etc. Attention is paid to the legal mechanisms of involving young people in volunteering and supporting the ideas of volunteering among schoolchildren.

Key words: local self-government, territorial community, volunteer activity, educational process, educational institutions, education seekers, student youth, local volunteer development programs, civil society, martial law.

Постановка проблеми. Події, які відбуваються в Україні: анексія Криму, створення псевдо республік, повномасштабне вторгнення РФ на територію України поставили на порядок денний необхідність згуртованості українського суспільства, залучення кожного до вирішення найбільш актуальних проблем соціально-економічного та культурного розвитку як держави в цілому, так і в межах відповідних територіальних громад. Однією з дієвих форм об'єднання зусиль держави та громадянського суспільства є волонтерська діяльність.

До Революції гідності та російської військової агресії розпочатої в 2014 році, рівень волонтерської діяльності в Україні був низьким. Під час цих подій почалося зростання громадської активності через залучення до волонтерства, яке стало потужною рушійною силою багатьох суспільних процесів.

У 2010 році волонтерською діяльністю займалися 5 % громадян, у 2012-му – 10 %, у 2015-му – 13 %, у 2016-му – 14 %, у 2017-му – близько 12 %, у 2018 році – 18 %. Найвищий рівень волонтерства за регіональним показником спостерігався у західних і центральних областях України і становив 21-22 % відповідно. Волонтерство у цей період було поширеним серед молоді. Станом на 2018 рік 24 % населення віком від 14 до 35 років здійснювали волонтерську діяльність.

У 2015 році середній показник залученості до неформальної волонтерської діяльності у 28 країнах ЄС становив 22,2 %. Цей показник потрібно інституалізувати і нарощувати. У деяких країнах – членах Європейського Союзу існує високий рівень формального та неформального волонтерства, наприклад, у Нідерландах 82,5 % неформального волонтерства 40,3 % формального; у Фінляндії – 74,2 % та 34,1 % відповідно, у Швеції – 70,4 % та 35,5 % відповідно; у Румунії – 32 % формального і неформального волонтерства. Статистика щодо формального волонтерства в Україні відсутня, на сьогодні наявні тільки дані щодо неформального волонтерства.

Із повномасштабним вторгненням Російської Федерації на територію України залученість до волонтерської діяльності зростає в рази. Влітку 2022 року 59 % українців долучилися до волонтерської діяльності на користь Збройних Сил України, внутрішньо переміщених осіб та інших громадян, постраждалих внаслідок війни, що демонструє колосальний потенціал здійснення волонтерської діяльності в Україні. Загалом упродовж 2022 року 74 % українців долучилися до волонтерської діяльності.

У 2023 році волонтерську діяльність в Україні здійснювали 37 % українців, у 2024 році цей показник зменшився до 27 %.[1]

Незважаючи на високий рівень суспільної підтримки волонтерської діяльності, більшість жителів не залучені до неї, що актуалізує питання популяризації переваг волонтерства. Питання

сприяння розвитку волонтерської діяльності як одного з основних напрямів діяльності громадянського суспільства потребує особливої уваги.

Тому важливим є розробка та схвалення місцевих програм сприяння розвитку волонтерства, які передбачатимуть посилення взаємодії волонтерських ініціатив, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів з органами місцевого самоврядування. Хоча останні роки засвідчують тенденцію збільшення кількості волонтерських ініціатив, організацій та установ, що залучають до своєї діяльності волонтерів по всій Україні, але процес зростання ще потребує стійкості, збільшення інформації щодо можливості доступу до волонтерства, популяризації волонтерської діяльності, формування позитивної культури та іміджу волонтера, фінансової та правової грамотності ведення волонтерської, благодійної діяльності [2, с. 6].

Все це свідчить про актуальність наукових розвідок в частині посилення волонтерської діяльності в громадах та **мас на меті** напрацювання практичних рекомендацій щодо посилення взаємодії громад, представницьких органів місцевого самоврядування з освітніми закладами, установами, громадськими організаціями, пошук ефективних форм використання волонтерства не лише у процесі вирішення питань місцевого значення, а й у вирішенні проблем інших громад, які зазнали нищівних ударів та бомбардування з боку РФ, мають зруйновану інфраструктуру та житловий фонд, а також можливостей розмістити мешканців окупованих громад у своїх громадах, надаючи їм муніципальні послуги належного рівня.

При цьому варто наголосити на тому, що це повністю узгоджується з європейською політикою та зближує Україну та країни ЄС.

Виклад основного матеріалу. Так, у січні 2001 р. у Амстердамі (Нідерланди) Міжнародною радою директорів Міжнародної Асоціації Волонтерських Зусиль на XVI Всесвітній конференції волонтерів прийнята Загальна декларація про волонтерську діяльність. Міжнародна рада директорів закликала всіх волонтерів заявити про свою віру у волонтерську діяльність як у креативну та моделюючу силу. У свою чергу дана рада звернулася до лідерів країн з наступними вимогами: 1) усім секторам об'єднати свої зусилля для створення потужних та ефективних місцевих волонтерських центрів як базових пунктів волонтерського руху; 2) уряду забезпечити право людини на зайняття волонтерською діяльністю, зняти усі законодавчі перешкоди, які існують у країні, залучати волонтерів до своєї діяльності, надавати громадським організаціям ресурси для популяризації та підтримки ефективної мобілізації волонтерських сил та управління діяльністю волонтерів; 3) бізнесу заохочувати залучення своїх працівників до волонтерської діяльності на благо місцевих громад та надавати людські та фінансові ресурси для розвитку відповідних інфраструктурних організацій; 4) пресі подавати волонтерські історії та інформувати громадськість про волонтерську діяльність для залучення більшої кількості людей до волонтерського руху; 5) закладам освіти заохочувати та сприяти залученню людей різного віку до волонтерської діяльності, створюючи можливість ознайомлення з волонтерською діяльністю через певні освітні програми та курси; 6) релігійним організаціям проголосити волонтерство своєрідною відповіддю на духовне покликання всіх людей до служіння; 7) громадським організаціям створити дружнє організаційне середовище для волонтерів та надати людські та фінансові ресурси [3, с. 67–80].

У доповіді програми Волонтерів ООН (The United Nations Volunteers (UNV) programme) під назвою «Стан світового волонтерства: трансформуючи управління» волонтерство розглядається як «додатковий ресурс і засіб для залучення навичок, знань і досвіду для того, щоб голос та участь, підзвітність і чутливість (responsiveness), як ключові засади доброго врядування (good governance), доповнювали інші рішення у сфері розвитку і ресурси». При цьому зазначається, що «покращені механізми для громадянської участі необхідні для можливості появи нових дискусій, обговорень і рішень. Волонтерство забезпечує ключовий канал для цієї взаємодії від локального до національного і глобального контекстів». Крім того, зазначається, що процеси децентралізації фокусують увагу на сфері місцевого самоврядування, зокрема, на волонтерській діяльності на цьому рівні. Одним з результатів, крім залучення додаткових ресурсів до процесів вирішення місцевих проблем, є зростання громадської участі, залученості жителів до процесів прийняття та реалізації рішень [4, р. 21].

Європейський Союз має розвинуту культуру волонтерства, і волонтерство є важливою складовою його соціальної та громадянської діяльності. Кілька прикладів країн ЄС з розвинутою культурою волонтерства: Національна волонтерська служба в Нідерландах, або NLvoorelkaar, є віртуальним порталом для пошуку волонтерських можливостей. Сайт пропонує широкий вибір волонтер-

ських проектів та підтримує діалог між волонтерами та організаціями. Франція має довгу традицію волонтерства, особливо в області молодіжної роботи. Волонтерські організації, такі як Jeunesse et Reconstruction та Service Civique, пропонують різні програми для молодіжного волонтерства, які включають роботу в соціальних та екологічних проектах [5]. Волонтерство в Іспанії зростає, особливо серед молоді. Існують різні організації, такі як Asociación Proyecto Hombre та Cruz Roja Española, які пропонують різноманітні волонтерські проекти в області соціальної допомоги, охорони здоров'я та навколишнього середовища. Волонтерство в Швеції є популярним явищем, особливо серед молоді. Волонтерські організації, такі як Röda Korset та Naturskyddsföreningen, пропонують широкий спектр волонтерських проектів, які включають роботу в громадських організаціях, підтримку мігрантів та біженців, а також захист навколишнього середовища.

Волонтерство в Німеччині розвивається в багатьох галузях, включаючи соціальну допомогу, екологію та культуру. Існують добровільні служби, такі як Freiwilliges Soziales Jahr (FSJ) та Bundesfreiwilligendienst (BFD), які пропонують можливості волонтерства для молоді та дорослих у соціальних та культурних проектах [6]. Волонтерство в Італії зосереджене на багатьох галузях, включаючи молодіжну роботу, соціальну допомогу, культуру та спорт. Існують різні волонтерські організації, такі як Associazione Volontari Italiani Sangue (AVIS) та Associazione Nazionale Alpini (ANA), які пропонують різноманітні можливості волонтерства. Волонтерство в Польщі має довгу традицію, особливо в галузі соціальної допомоги. Існують різні волонтерські організації, такі як Polski Czerwony Krzyż (PCK) та Stowarzyszenie Wiosna, які пропонують можливості волонтерства у різних проектах.

Враховуючи впровадження в Україні європейських практик взаємодії держави та громадських об'єднань, діяльність яких має соціальну спрямованість, є необхідним надати матеріально-технічну, організаційну підтримку інститутам громадянського суспільства, діяльність котрих направлена на соціальний захист населення, адаптацію внутрішньо переміщених осіб до місцевим умов, реінтеграцію ветеранів війни у громадах, допомогу ЗСУ, відбудову зруйнованого житла та комунальної інфраструктури в деокупованих громадах, тощо шляхом затвердження в громадах програм сприяння розвитку волонтерства.

Найбільш наближеними до людини є органи місцевого самоврядування, тому цілком логічними є норми чинного законодавства, які регламентують, що саме органи місцевого самоврядування мають забезпечувати сприятливі умови для здійснення волонтерської діяльності, підвищувати суспільний престиж такої діяльності, створювати передумови для її розвитку та підтримувати діяльність волонтерів в Україні. Органи місцевого самоврядування мають сприяти поширенню інформації про організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів, шляхом розміщення відповідної інформації на своїх веб-сайтах і у місцевих медіа [7].

Цільові програми зі сприяння розвитку волонтерства ґрунтуються на основі Закону України «Про волонтерську діяльність» та мають на меті посилення волонтерської діяльності за напрямками, визначеними статтею 1 п. 3 цього Закону [7].

Як зазначають О.В. Панькова, О.Ю. Касперович, О.В. Іщенко, волонтерський рух в Україні на сучасному етапі є проявом певної зрілості громадянського суспільства в Україні, доповнює функції державних органів, сприяє стабілізації та регулюванню суспільних відносин в умовах децентралізації.

Водночас зауважують, що перед волонтерами та волонтерськими структурами постають суттєві проблеми, які можна згрупувати за такими напрямками: 1. зниження обсягів допомоги з боку населення України, представників діаспори та інших благодійників; 2. невідповідність волонтерської діяльності законодавству, новації у законодавстві, що ускладнюють волонтерську діяльність; 3. спротив чиновників і консерватизм державних структур; 4. недостатність контролю за подальшою долею майна, переданого волонтерами; 5. відсутність достатньої координації волонтерів між собою; 6. конфлікти між державними структурами та волонтерами. 7. відсутність ефективної комунікації між волонтерами та суспільством; 8. зниження мотивації, емоційне вигорання волонтерів; 9. випадки зловживань з боку волонтерів, діяльність псевдоволонтерів; 10. безпека волонтерів [8, с. 34–36].

Як зазначає експертка з волонтерських програм U-LEAD, керівниця національних програм Української Волонтерської Служби Олена Вузька «активне волонтерське середовище у громаді – це мікс сил швидкого реагування, новаторів і драйверів змін, які виступають консолідуючим фактором у громаді».

Волонтерський рух для ОМС — це можливості: по-перше, вирішення нагальних потреб мешканців громади. Наприклад, надання допомоги ВПО. Поки в ОМС запусається здоровий бюрократичний механізм зі списками, документами й закупівлею необхідного, волонтери вже таку допомогу нададуть. Це швидкий результат, який можна побачити одразу. По-друге, поширення цінностей та освіченості серед молоді та інших верств населення. Адже волонтери власним прикладом показують, що можна долучатися до реагування на виклики для громади і через волонтерство розвивати свої знання, навички, вміння.

По-третє, посилення згуртованості та стійкості громади. Волонтерські ініціативи передбачають спільну діяльність, це сприяє побудові довіри між мешканцями і владою, що є базовою річчю для розвитку громади в цілому.

По-четверте, впровадження нових послуг та інновацій. Часто саме волонтерські ініціативи започатковують проєкти, яких могло би і не бути в громаді: від екоініціатив до турботи про самотніх і потребуючих людей. Завдяки цьому вже органи місцевого самоврядування можуть вивчати потреби мешканців, робити початкові висновки про запити на послуги та механізми реалізації.

По-п'яте, залучення додаткових ресурсів у громаду. Волонтери часто збирають кошти на свої ініціативи або фандрейзять їх у донорських організацій, залучаючи зовнішній ресурс.

Не менш важливим плюсом волонтерського руху у громаді є також підвищення впізнаваності громади всередині країни та закордоном. Адже волонтерська діяльність — це десятки і сотні неформальних контактів, які дозволяють розповісти про себе і свою громаду [9].

Важливим аспектом є інтеграція волонтерства в освітній процес. В Україні, як правило, перший волонтерський досвід молоді отримує вже в школі. Понад половина українських школярів 5–11-х класів із більш ніж 20 000 опитаних хоч раз волонтерила. Про це свідчать результати дослідження “Роль волонтерства в житті школярів”, яке провела громадська організація “Українська Волонтерська Служба” (УВС) спільно із цифровою платформою U-Report (кількість респондентів 20 227 / 22.09.2023 – 16.05.2024 р. і вік до 18 р. 51 % — позитивний результат). Це означає, що принаймні половина молоді усвідомлює важливість волонтерства і бере участь у волонтерській діяльності, а отже половина школярів знайома з волонтерською діяльністю [10].

За даними Інвестиційного кейсу, високі показники залучення населення до волонтерської діяльності в середньому становлять від 20% до 30%. Зокрема, до таких країн відносяться Естонія, Данія, Франція, Латвія та Фінляндія. 65% опитаних молодих людей вважають волонтерство важливим для себе, адже це допомога людям, що потребують підтримки: переселенцям, захисникам, самотнім літнім людям, людям з інвалідністю. Також, респонденти звернули увагу на таку складову волонтерства, як розвиток особистості, зокрема розвиток відповідальності (21,5 %), соціальних (28,8 %) та лідерських навичок (12,2 %). Разом з тим, хоча зараз чимало закладів освіти долучають учнівство до волонтерської діяльності, здебільшого такі проєкти залежать від ініціативи вчителів та мають радше спорадичний характер, йдеться в дослідженні “Роль волонтерства в житті школярів” [11, с. 12]. На питання «що перешкоджає підліткам почати займатись волонтерською діяльністю?» відповіді були наступними: 24,6 % — відсутність мотивації до волонтерства у місцевих мешканців; 20,7 % — недостатнє розуміння цінності волонтерства в громаді; 19,7 % — нестача часу у місцевих мешканців; 17,7 % — нестача інформації про акції, події та волонтерські організації; 17,2 % — відсутність спільноти однодумців; 16,7 % — відсутність платформи або організації, яка б координувала волонтерські ініціативи; 14,4 % — безпека [11, с. 15].

Тож, щоби зробити цей механізм більш системним та стимулювати адміністрації закладів освіти розвивати волонтерство, потрібно переглянути правові механізми залучення молоді до волонтерства та його розвитку в закладах освіти.

Доволі прогресивним та своєчасним став законопроєкт № 11159 щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти, який передбачає: студентам зараховуватимуть волонтерство за практику (якщо таке було в напрямі навчання); волонтерам видаватимуть документ, який підтверджує його участь в волонтерській діяльності від громадської, благодійної чи волонтерської організації; досвід волонтерства стане частиною мотиваційного листа для вступу до закладів вищої освіти; керівники закладів освіти будуть зобов'язані підтримувати розвиток волонтерських ініціатив та залучення учнів та студентів до волонтерської діяльності [12]. Вважаємо такі зміни до Законів України “Про повну загальну середню освіту”, “Про вищу освіту”, “Про освіту” та “Про волонтерську діяльність” вкрай необхідними та своєчасними.

Висновки. На основі аналізу вітчизняного законодавства та міжнародних актів в частині правової регламентації волонтерської діяльності, практики функціонування інституту волонтерства в громадах напрацьовано ряд пропозицій щодо його активізації. Так, в громадах можна залучати людей до волонтерства через громадські організації, які функціонують на місцевому рівні, а за їх відсутності, орган місцевого самоврядування, який є неприбутковим та внесеним до Реєстру неприбуткових установ та організацій, сам залучає волонтерів. В контексті цього Національною соціальною сервісною службою України розроблено для органів місцевого самоврядування окрему форму договору про провадження волонтерської діяльності [13]. Також слухними є пропозиції щодо подальших напрямів розвитку волонтерства в Україні, зокрема: скасування оподаткування витрат на діяльність волонтерів; запровадження права громадян спрямовувати 2 % від податку на дохід на волонтерство та благодійність; податкові стимули для бізнесу, який надає благодійну та волонтерську допомогу; звільнення від оподаткування ПДВ соціальних послуг; запровадження автоматизованої системи реєстрації гуманітарної допомоги.

Органам місцевого самоврядування рекомендовано постійно інформувати громаду, зокрема шляхом розміщення на офіційному сайті інформації про перелік організацій, що залучають до своєї діяльності волонтерів за видами та напрямами діяльності; перелік волонтерів за напрямами діяльності; заявок щодо потреб/проблем, що можуть бути вирішені за допомогою волонтерської діяльності; формування переліку проблем; інформації щодо можливості надання чи отримання гуманітарної допомоги; засоби для координації дій організацій між собою.

Необхідно створити та матеріально забезпечити функціонування в громадах волонтерських хабів, які стануть місцем для зустрічей волонтерів та їх координаторів, а також для роботи, доступу до оргтехніки, простором для навчання, проведення заходів; надання правових консультацій та проведення навчальних семінарів для організацій, що залучають волонтерів, щодо законодавства про волонтерську діяльність, ввезення та обліку гуманітарної допомоги, збору благодійних пожертв, створення і діяльності громадських об'єднань та благодійних організацій тощо; сприяння в залученні молоді, ВПО та інших жителів громади до волонтерських ініціатив; забезпечення нетворкінгу та обміну досвідом між волонтерськими ініціативами та організаціями; допомогу в розробленні та прийнятті громадськими та благодійними організаціями, ОСББ, ОСН, які залучають волонтерів, власної програми з залучення та координації волонтерів; консультаційну допомогу щодо актуальних можливостей і конкурсів проєктів на отримання грантів для організацій, що залучають до своєї діяльності волонтерів, тощо.

Також важливо органам місцевого самоврядування проводити інформаційно-просвітницькі кампанії з метою популяризації волонтерської діяльності, формування позитивної культури та іміджу волонтерства; залучення лідерів громадської думки (громадських діячів, військових, блогерів, експертів, відомих особистостей тощо), які мають досвід волонтерської діяльності; включати організації та установи, що залучають до своєї діяльності волонтерів та/або мають волонтерське спрямування, до роботи у складі оргкомітетів, експертних та робочих груп, консультативно-дорадчих органів при органах місцевого самоврядування з питань волонтерства; проведення публічних консультацій із суспільно важливих питань, пов'язаних із волонтерською діяльністю, а також проведення громадських обговорень, слухань, засідань у форматі «круглого столу» тощо з актуальних питань громади та гуманітарних потреб, тощо; залучення закладів освіти, учнівської молоді до участі у розробці та реалізації місцевих програм, спрямованих на відновлення та розвиток громад.

Включення молодих людей у процеси прийняття рішень через консультативно-дорадчі органи, участь у конкурсах проєктів та інших місцевих ініціативах, як заохочення - відзначати внесок молодих волонтерів у життя громади на локальному рівні через відзнаки та грамоти від керівництва громади, зокрема з нагоди Міжнародного дня волонтера, який щорічно відзначається 5 грудня. В свою чергу, це позитивно впливатиме на процеси розвитку відповідального та активного громадянського суспільства.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Про схвалення Концепції Державної цільової програми з розвитку волонтерської діяльності в Україні на період до 2030 року. URL: <https://www.msp.gov.ua/projects/922>.
2. Програма сприяння розвитку волонтерства територіальної громади на 2023–2027 роки. URL: <https://rm.coe.int/municipal-programme-on-promotion-of-volunteer-activities/1680a84b7b>.

3. Universal Declaration of Volunteers, adopted at the XI Congress of the International Volunteers Association, (2002), p. 67–80. General Declaration on Volunteer Activity.
4. State of the World's Volunteerism Report – Transforming Governance. URL: <http://www.volunteeractioncounts.org>.
5. Ходос В.М. Волонтерство як форма соціальної активності молоді в Україні та за кордоном. Проблеми підготовки фахівців з соціальної роботи: зб. наук. пр. Чернівці: ЧДУ, 2018. С. 133–138.
6. Ходос В.М. Волонтерство в Німеччині: історія, розвиток, сучасні тенденції. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету*. 2018. № 27 (1). С. 84–88.
7. Про волонтерську діяльність: Закон України від 19 квітня 2011 р. (в редакції від 13 грудня 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3236-17#Text>.
8. Панькова О.В., Касперович О.Ю., Іщенко О.В. Розвиток волонтерської діяльності в Україні як прояв активізації соціальних ресурсів громадянського суспільства: специфіка, проблеми та перспективи. *Український соціум*. 2016. № 2(57). С. 25–39.
9. Як громадам взаємодіяти з волонтерами: поради експертів. URL: <http://sg.vn.ua/news/yak-gromadam-vzayemodiyaty-z-volonteramy-porady-ekspertiv>.
10. Троян І. Як зробити волонтерство частиною освітнього процесу: рекомендації, нормативка та 52 мільйони гривень на зсу лише в одній області. URL: <https://us.org.ua/2024/08/06/yak-zrobyty-volonterstvo-chastynouy-osvitnogo-protsesu-rekomendatsiyi-normatyvka-ta-52-miljony-gryven-na-zsu-lyshe-v-odnij-oblasti>.
11. Всеукраїнське дослідження «Роль волонтерства у житті школярів». URL: <https://mail.google.com/mail>.
12. Верховна Рада в цілому ухвалила законопроект № 11159 щодо сприяння розвитку волонтерства серед здобувачів освіти. URL: <https://cs.detector.media/reforms/texts>.
13. Договір про провадження волонтерської діяльності. URL: <https://nssu.gov.ua/storage/app/sites/22/volonterstvo>.